

לא כמדינה מוחזקת / נתן אלתרמן

1

ראש־הממשלה, גולדה מאיר, יוצאת לאמריקה לפגישה עם הנשיא ניקסון. אך מסעה זה יפגיש אותה, כמאליו, גם עם הגדולה והחזקה שבתפוצות, עם יהדות ארצות־הברית. למעשה עם העם היהודי.

מה יוגד להם ליהודי הגולה במיפגש זה?

אין כוונתי לשאול אם ידובר על חובת העליה לישראל או לתהות באיזו מידה של הטעמה ושל דחיפות יוזכר ענין זה. בדרך־כלל מקובל כיום להזכיר את הנושא הזה בכינוסים של יהודי התפוצות, בנימה של בדיחות־למחצה, כדבר שגם הנואם וגם קהל הנאספים יודעים שאין טעם לדוש בו בחומרה, ומוטב לפטרו בנימת הומור, הן מצד התזכורת והן מצד מחיאות־הכפיים. כוונתי לא לשאלת העליה כשהיא לעצמה, אלא לאותו מירקם־יחסים שבין ישראל ובין התפוצות, אשר שאלה זו, ומעמדה כיום, אינם אלא חלק ממנו. כוונתי לכל אותן מוסכמות שנשתרשו במירקם זה, מוסכמות שאין בהן כנות ואין בהן מן המציאות כמו שהיא. נושא זה כל שעה היא שעתו, ואם אנו רואים את ביקור ראש ממשלת ישראל בארצות־הברית כשעת־כושר לומר מלים מספר בענינים אלה, הרינו עושים זאת גם משום שגולדה מאיר, לאחר בן־גוריון (שמאבקו על נפש העיקרון הציוני נתפרש בזמנו כאנטי־ציונות) היא כיום האישיות הממשלתית האחת, המסוגלת, לפי מיבנה נפשי שלה ובתוקף סמכות שלה בין יהודי התפוצות, לטלטל ולנפץ לפחות משהו באותה מסכת־יחסים מוסכמת ומסולפת שבינינו ובין הגולה. לפחות לתת אות לראשיתו של מיפנה הכרחי.

2

איני בא להאריך בהרצאת מהותה של אותה דוקטרינה לאומית חדשה שירשה את מקום הציונות הקלאסית, אף כי היא למעשה ניגודה והיפוכה. הדברים ידועים. פרט לכמה חילוקי־דעות המתגלים פה ושם, בסימפוזיונים ערטילאיים, אין מערער כיום על תורה זו, שעל־פיה נעשה קיומה של מדינת ישראל, באורח פאראדוכסאלי, משען וצידוק להמשך הקיום היהודי בגולה,

על-ידי שישראל "זוקפת את קומתם של היהודים בתפוצות ונוסכת בהם גאווה ומנחילה להם כבוד" וכיוצא באלה, ואילו התפוצות גומלות לה על-ידי שהן מחזקות אותה בחומר, בעוד מוסיפות לשאת, אולי אף במידה רבה יותר ממנה, את יעודה הרוחני של היהדות ההיסטורית – דבר ההופך למעשה ראשה-למטה לא רק את הציונות המדינית אלא גם את תורת "המרכז הרוחני".

מקובל בינינו שרקע רעיוני זה יש לו "השלכות" על ענין העליה לישראל. איני יודע באיזו מידה היה רקע אחר, רקע ציוני-ממש, מגדיל וממריץ את ממדי הגשמתו של עקרון קיבוץ-גלויות.

ייתכן כי שום תיקונים רעיוניים לא היו משפיעים הרבה לענין זה. אך בתוך נופה של אותה דוקטרינה שלטת, אשר לפיה אין מדינת ישראל אלא אחד המרכזים היהודיים החשובים, ולדעת רבים אולי לא הקובע שבהם מבחינה היסטורית רחבה, בתוך נוף רעיוני זה, מעקם לא רק עקרון העליה, אלא כל מלחמתה של ישראל כיום, כל מלחמת-הדמים הזאת הנטושה כיום על הגבולות, אף היא עשויה לקבל מתוך כך משמעות זרה ומרתיעה.

כדי להמחיש משמעות זו דיינו אם ניטול לוא רק אחת מן המוסכמות המקובלות עלינו כיום, זו האומרת, למשל, כי מעלתה וערכה של מדינת ישראל הוא בכך שיהודי התפוצות יודעים כי אם יתהפך, חלילה, הגלגל על אחד המרכזים היהודיים בגולה ותבוא עת מצוקה, הרי מזומנת להם תמיד מדינה יהודית שתהא נכונה לקבלם ולהיות להם מקלט, שלא כבאותם ימים בהם היו היהודים נרדפים באין פותח שער לפניהם.

דבר זה הוא, כמובן, נכון ביסודו.

יתר-על-כן, הוא מעיד אפילו על חוש בריא של שמירת "אופציה", על כל צרה שלא

תבוא.

ואף-על-פי-כן אין מפלט מן ההרגשה כי יש בה בבריאות זו משהו לא טבעי וחולה

ומעורער. אין מפלט מן ההרגשה כי בעוד ישראל עומדת במלחמה אכזרית זו על הגבולות החדשים, למען "המפה החדשה", יש מידה של פרברסיה לאומית באותו עיקרון הגורס שלא רק השטחים הם "שטחים מוחזקים" אלא המדינה עצמה, אם בגבולותיה החדשים ואם בגבולותיה הישנים, היא לגבי רובו של העם בבחינת "מדינה מוחזקת", למקרה שהישיבה במקומות אחרים תהיה לא-נוחה או כרוכה בסכנות רבות מדי.

בתוך נוף רעיוני זה נראית מדי פעם גם **צדקת** מלחמתה של ישראל כמעורערת ומבקשת

אחיזה, שכן גם הקשר ההיסטורי שבין העם היהודי ובין ארץ-ישראל – זה שעליו אנו מסתמכים

בכל מאבקינו הרעיוניים והפוליטיים נגד טענת הערבים, הגורסת שאנו זרים כאן – גם קשר

היסטורי זה נעשה באמת רק **היסטורי בלבד**. אנו מוסיפים, כמובן, לדבר על כך שהעם היהודי

"נשא את ארץ-ישראל בלבו כל שנות קיומו ונדודיו ושאף אליה והגה בה ונמשך אליה", אך אין

אנו חשים כי לא לשווא אנו מדברים על כך בלשון עבר וכי גם לשון-עבר זו משמיעה צליל חלול

ומזויף בנסיבות ההווה, לאחר ששערי הארץ פתוחים זה עשרים שנה והמדינה משוועת לשווא לעם היהודי שיבוא בה.

3

גם אנו בישראל וגם יהודי התפוצות זוכרים בגאווה ובתודה את מלחמת־הקוממיות שבה נתכוננה המדינה ובה נחתך דין האומה לחיים ולא לכליון. העובדה כי באותה מלחמה גורלית לא מנה הישוב היהודי בארץ־ישראל אלא שש מאות אלף איש – קצת יותר מרבע וקצת פחות מן החלק החמישי של מיספר יהודי ניו־יורק – עובדה זו מתפרשת אף היא לגאווה, שעל־ידי כך נעשה נצחונה של ישראל באותה מלחמה כנצחון המעטים על הרבים. אך עובדה מיספרית זו יש לה גם צד אחר, והוא צריך להיות לא רק מקור גאווה אלא גם מקור רתיעה ותמהון על שהציונות, בכל תקופת התחיה הלאומית, לא כינסה בארץ־ישראל, עד מלחמת־הקוממיות של שנת 1948, אלא אותו ישוב יהודי זעיר של קצת למעלה מחצי מיליון. אל נאמר כי ההגבלות, שהטילה ממשלת המנדאט, הן שגרמו את הצמצום הזה. גזירות השלטון הבריטי לא היו מכשול אלא בפני עליית המצוקה של העקורים לאחר מלחמת־העולם, או של יהודי ארצות־ערב, ואילו יהודי ארצות־הרווחה לא זעו גם אז וגם לפני־כן.

עד שנת 1933, שנה שבה החל להגיע גל העליה הגרמנית, עם השתלטות הנאצים בגרמניה, לא היה שיעור העולים לארץ־ישראל אלא כתשעת אלפים **בשנה**. לא יותר מזה. וזאת בימים שבהם לא היה, למעשה, כל מכשול חיצוני לעליה.

מחרידה המחשבה כי לולא מצוקתם הנוראה של יהודי ארצות־ערב ולולא המעפילים הנרדפים, לא היה אותו ישוב של מחצית המיליון גדל **גם אחרי מלחמת־הקוממיות**, יותר משהוא גדל כיום, לאחר מלחמת־ששת־הימים.

ואם אנו עומדים כיום, לאחר מלחמה זו, כשארץ־ישראל כולה פתוחה לפנינו, ואנו רואים לנגדנו לא את הארץ אלא את הבעיה הדמוגרפית שהיא מעמידה לפנינו, עלינו לדעת מה פירוש הדבר. פירושו הוא שבמשך כל שנות קיומה לא הביאה הציונות לארץ את המינימום הדרוש כדי לעמוד בפני סכנת טמיעה באוכלוסיה הערבית שנוספה כיום, אוכלוסיה של מיליון אחד בלבד. פירושו הוא, כי לולא בריחת הערבים בשנת 1948 היינו עומדים בפני אותה בעיה עצמה גם בגבולותיה הקודמים של מדינת ישראל, וכי גם בלי "השטחים המוחזקים" צפויה לה למדינת ישראל, בקצב הנוכחי של העליה ולנוכח הריבוי הטבעי של הערבים, אותה סכנת טמיעה ואיבוד "האופי היהודי", **גם בגבולות הישנים** וההבדל הוא רק בהפרש הזמן בלבד.

זהו צדו השני של הנצחון במלחמת־שש־הימים. נצחונה הצבאי הגדול של מדינת ישראל חשף את התבוסה הרעיונית ההיסטורית הגדולה של הציונות ושל עם ישראל.

4

איני יודע אם יש בכוחן של תוכחות ומסעי התעוררות ושבת־מוסר לשנות מצב זה. מסתבר שלא, ייתכן כי אין ברירה אלא להשלים עם כך ולסמוך, ביודעים או בלא־יודעים, על גורמי־חוץ מציקים שיעוררו ספקות בלב יהודי הגולה לגבי עתידם במקומותיהם. אך כנגד שתי דרכים אלו, של ערעור על המצב או של השלמה עמו, נוקטת הנהגתנו המדינית והלאומית דרך שלישית, שהיא האחת שאין לה צידוק משום בחינה שהיא. דרך זו אינה לא תוכחה ולא השלמה עם פני הדברים, אלא פשוט הסוואתם והצגתם בצורה שהיא היפוכה של המציאות. דרך זו עיקרה בכך שאין אנו חדלים מלהעלות על נס את עמידתן של התפוצות לגבי מדינת ישראל ומלהציגה כמופת של הזדהות ושל שותפות. העובדה שמלחמת־ששת־הימים, כמלחמת־הקוממיות בשעתה, לא שינתה כלום במערכי חייהן של תפוצות הרווחה, פרט לתוספת תנופה למגביות, אינה מונעת בעדנו מלדבר עד היום בהתפעלות אין קץ על "ההתרגשות" שאחזה את יהודי הגולה לנוכח סכנת הכליון שנשקפה לישראל, ומלספר בהתלהבות על יהודים שהיו "מטלפנים יום־יום לשגרירים ולקונסולים של ישראל" בהבעות חרדה ועידוד. אמנם כן, רגשי התודה וההוקרה המפעמים את ישראל לנוכח אותה מידה של התעוררות הם ודאי טבעיים ומוצדקים, ואף־על־פי־כן הרינו מחפשים על המציאות והופכים את משמעותה על פיה שעה שאנו שומעים ומקבלים בלי ערעור דיבורים על גילויי "החלטתו הנחושה של העם בתפוצות לעמוד לימין מדינת ישראל בכל עת", כפי ששמענו לא מכבר מפי יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, או שעה שראש־הממשלה, גולדה מאיר, אומרת, כפי שאמרה באחת הוועידות האחרונות של נציגי הגולה, כי "כל עוד העם היהודי עומד לימיננו, נעמוד גם אנחנו". דיבורים כאלה ודומיהם (שכן זה הנוסח המקובל כיום על כל מנהיגינו) נוסכים ברובד היחסים שבין המדינה והעם בתפוצות את הנימה הגרועה מכל, את נימת חוסר־הכנות, נימת הזיוף, ההולכת ונטוית כחוט־השני בהוויתו של העם היהודי בזמננו.

5

חילופי־הגברי שנעשו ברשויות הממונות על העליה, בישראל, היו כרוכים, כידוע, בחילופי גישה וסגנון בדרכי משיכת העולים. אין לדעת אם התגברות זרם העולים בזמן האחרון

הוא גם פרי החילופים האלה, או רק תוצאה של התערערות מסויימת בתנאי־החיים בארצות־המוצא, אלא שגישה חדשה זו ראויה לתשומת־לב גם מצד עצמה. תפיסה זו הוציאה למעשה את ענין העליה מתחומי החובה הלאומית והמשמעות הציונית והפכה אותו לעיסוק פראגמאטי, הסובב בעיקר על מידת הכדאיות המעשית לנוכח סיכויי הקליטה והתעסוקה בישראל. דברים אלה אין לזלזל בהם, כמובן, ערכם הוא ערך ראשון במעלה, אך ההסתפקות בכך, תוך התעלמות מן הצד העקרוני שבדבר, מצד המשמעות הלאומית־האישית שבו, יש בה אולי ויתור על גורם שהאומה והמדינה עוד עשויות להצטרך לו. את טיבו החדש של צד ההסברה בתחום זה אנו מוצאים, למשל, בדבריו הגלויים והיסודיים של אל"מ מרדכי בראון, שניסח את הצד העקרוני של הפעולה בקרב נוער התפוצות בימים אלה, בדרך זו: "מדברים לא על עליה, אלא על שנת שירות בארץ. – אני עושה מאמץ (שהנער) ישאר בארץ, אבל גם אם לא אצליח, נשאר הנער יהודי טוב. יש לו ידיעות על ישראל, והוא שומע עברית. ילדיו עתידים לשוב כעבור עשרים שנה. גם הם לשנת־שירות כזאת. תהליך זה יוצר מצב פסיכולוגי אותנטי יותר, אמיתי יותר ונוח יותר לפעולה. כלומר, לא רק עליה, וכשארין מדברים על עליה בלבד ורק על עליה, הם באים בהמוניכם".

ענין ה"באים בהמוניהם" אולי אנו ממצה את הדברים בשלימות, אך לא זה עיקר. העיקר הוא בכך שניסוח זה של קו הסברה, עם כל האמת הפשוטה שבו, פירושו למעשה סילוק העיקרון הציוני המרכזי והיסודי, ויתור לא רק על המליצות, שלא נשאו פרי, אלא גם על תכנון שהוא על אף הכל התוכן האחד ואין־שני של תחיית האומה ושל תקומת המדינה ותכליתה. אם אנו אומרים שמצב זה הוא אותנטי ואמיתי ונוח יותר לפעולה, בלי לאמר כי פירושו הוא ערעורה של אידיאולוגיה שאין לה תחליף ושבלעדיה אין אנו צריכים מעתה אלא לסמוך באמת על "צרת היהודים" לפתרון "השאלה היהודית", אם אנו אומרים כך, הרי אין אנו אומרים את העיקר. אווירה זו היא הגורמת גם לכך שפיתוח ענף התיירות מן התפוצות, בעיקר לחגים, נעשה עכשיו ביטוי עיקרי ובית־קיבול ראשון במעלה למכלול היחסים של המדינה והעם היהודי, ועיקר טיפוחים של יחסים אלה מתבטא בהקשבה להדים שאנו שומעים על מצב השירותים בהוטלים ועל התיקונים שיש לעשות בתחום זה של "הסבר פניך לתייר". גם התיירות היא, כמובן, ענין חשוב, אך שעה שהיא נעשית תוכן לאומי, עיקרי כמעט, לקשרים שבין המדינה והתפוצות, הרי היא נהפכת ראי עקום לתקופה ולתביעותיה שלא היו דוגמתן בתולדות האומה.

לא הצהרות חירום ולא מליצות של כרוזים עשויות לשנות את פני הדברים. העליה הגדולה בוא תבוא והיא אולי על הסף, אך השלמתנו עם המצב הקיים היא לא רק "מחדל" אלא גם חולי, אשר אחד מגילוייו הוא, כאמור, יצירת מציאות מדומה ומזוייפת של יחסים במקום ראיית המציאות כהווייתה. בעוד אנו צופים, בתקווה סמויה, אל כל סימן של אי־נוחות ושל התערערות במעמד של יהודי התפוצות, עלינו לדעת כי הדבר האחד שעלינו להביא בחשבון, קודם־כל, למניעת סילוף משמעותו של הזמן הזה, הוא לא רגש אי־הנוחות של היהודי ביחסים שבינו ובין סביבתו בגולה, אלא אי־הנוחות וחוסר־השקט שלו ביחסים שבינו ובין מדינת ישראל. עלינו להוציא מתחום היחסים הללו את יסוד הצביעות והמלאכותיות שבאווירת הטפיחות ההדדיות, שהמדינה והגולה טופחות זו על כתפי זו, לאות שאנו בסדר והתפוצות בסדר וכל הכבוד לכולנו. עלינו לדעת כי גורל המפה החדשה של ישראל כרוך לא רק ביחסים אחרים עם האוכלוסיה הערבית בגבולות החדשים אלא בקביעת יחסים אחרים עם העם היהודי בתפוצות העתיקות. עלינו לדעת כי ענין החלת החוק הישראלי על השטחים־המוחזקים, עם כל חשיבותו, הוא ענין קובע פחות מאשר החלת החוק הישראלי על תפוצות ישראל. חוק זה צריך להיות גלוי ותובע ומדריך־מנוחה, ומאמצינו צריכים להיות מכוונים לחישוף כוחו ולא לטשטושו ולהחלפתו בזיחות־דעת של הסוואה.

נחל ציין

1

מנגד, בריחוק ובמובדל, התכווצו מישטח הירק וציבורי-הגגות של שדה-בוקר. ואילו כאן עמדו מיבני המידרשה חשופים בתוך המרחב החשוף. בכל החלונות נשקפה השממה הבוהקת, האחת, כמו קלסטר-פנים אחד, החוזר ונשנה ומזדקר אל מולך בכל אשר תפנה. אור היום היה עדיין מאונך כמעט, אור צהרים, והאוויר היבש, החד, נצנץ ורשרש בלאט, כנייר זכוכית.

נוף ראשוני זה הוא כיום תחנת-חייו של האיש בן השמונים ושלוש. תמיד חתן-בראשית. עשרות השנים הגדושות, הנושאות עומס נדיר של מאבקים ומרורים והישגים, נשאר מאחור. רחקו כמו הארץ הנושבת, רחקו כמו הערים והכפרים, כמושבות יהודה וכמרומי הגליל. ועכשיו, אחרי כל אלה, בתחנה הזאת, כמו אין הבדל בין שממה זו שמסביב ובין בדידות של ימים ולילות ראשונים בסג'רה של אז.

פרט לכמה קווים של שוני שנוספו בינתיים, כגון תקומת המדינה, שהאיש הזה נאבק עליה בהיותה נקראת עדיין לא מדינת ישראל אלא תכנית-בילטמור, וכגון תקומת צה"ל הנלחם עכשיו על גבולותיה העשנים.

ועוד ענינים אחדים, שאין דומה להם, אך אין די בהם.

שכן הריקות שכאן, מסביב, כמו רק הוסיפה תבענות וחומרה, והכל שוב כמו לפני התגשמות, כמו על סף, וקומץ האורחים, שנתכנס כאן, לא השמיע נאומים, רק דברי-ברכה קצרים לפני הארוחה. ועם ערב שרה מקבלת תלמידים ותלמידות שיר יום-הולדת. שיר של התחלה. של כיתה אל"ף.

2

שעה שמדברים על בדידותו של בן-גוריון כיום יש לדעת שאין היא חדשה עמו. היא היתה נחלתו גם בתוך תוכם של המאבקים הגדולים, והיו ימים, אך בתוך סערות כינוסים ופולמוסים ורוב עם, שבהם היתה בדידות זו טראגית יותר משהיא כיום, שכן המאבק על המדינה, במשך שנים על שנים שלפני תקומתה, היה נטוש לא רק נגד אויבים דורשי רעה, אלא גם נגד בעלי מיטב הערכים המתקדמים, בעלי רחבות-דעת והומאניזם ושלילת אוואנטוריזם פוליטי, בעלי נוסחות שפיון ופכחון, אשר רעד-פלצות עובר בך לרגע בחשך כיום כי בכך יכלו להכריע ולחתוך גורל.

וכאז כן גם עתה אין בדידותו בדידות פאסיבית של סיבות שנוצרו מאליהן, אלא היא פרי רצון ומחשבה-תחילה. זו בדידות אשר תקיפות שבה רבה מעצבות שבה.

שכן עיקרה אינו בכך שמספר האורחים מן הצפון, לחגיגה זו, היה מועט מכפי הראוי, אלא בכך שהשממה מסביב היא רבה מכפי הראוי, ומפני שהוודאיות החדים, וההרים לטושיי-הכיפות, הם דממה נחושה ומפני שהכל כאן מעיד, בשתיקה אכזרית, כמה הרבה יש עוד לעשות כדי שההישגים העצומים שבעורף יוסיפו להתקיים.

כן, זה העיקר. לא הקרע שבינו ובין צמרת מפא"י-לשעבר, אלא הרווח-הריק בינו ובין אלפי יושבי הארץ, שלא הלכו אחריו למידבר, בינו ובין התפוצות אשר לא נעו במשך כל עשרים השנים שמאז קום המדינה, ומי כמוהו יודע שאין מדינה זו אלא היאחזות ראשונה, על אף כל משמעותה החותכת חיים לאומה.

וכמו כדי להזכיר טעם-בראשית של הווה זה שמסביב, ישב אל שולחן הארוחה, בין האורחים הספורים, גם הרצפלד. ישב כשורש עתיק ומעוקל ומצולק. רגע אחד ניסה אפילו לשיר, כמו בעת עליה-על-הקרקע, אך הפסיק. ורק נחיריו כמו רטטו עדיין, מבעד לעייפות הגוף, למראה השממה הנהדרת, הראשונית, המושלמת, המוגשת כאן לאומה מחדש כמתת כבירה.

מעטים שרדו כיום מאותה חבורה של חלוצים ראשונים, של אותם היפר-ביטניקים ואולטרה-היפיס אשר לדברי ימי ישראל, שהפכו את גורל העם על פיו, בקומם עם ראשית המאה להתנער מקשרי חברה וזכויות-אבות כדי להטיל על שכמם עול כבר ששיעורו לא ידעו עדיין לא הם ולא אבותיהם. עמלם לא היה שווא. הם הניחו אחריהם גם חותם שלא יימחה לעולם וגם ממשיכים שאינם פחותים מהם, לא לשרשיות ולא לכוח ולא לכשרון-המעשה המופלא. האיכות קיימת בהחלט. רק הכמות, הכמות אינה מספקת. המיספר. גם כיום הוא מועט מכפי הצרכים וכיום עשוי פער זה לקבוע שבעתיים מחמת דחיפות המשימות וחריפות הנסיבות העלולות שלא לחזור. לכן, שעה שמקהלת בית-הספר שרה בתוך השממה הזאת "יום-הולדת לבן-גוריון", היתה בשיר הזה לא בדידותו של איש, אלא בדידותם השוברת-לב של דברי ימי ישראל, הנצורים, הנלחמים, היודעים, על אף הכל, כי פה, על סף הריקות הזאת, רק מקהלת-קולות זו, ודומיותיה, הן הערובה לעתיד והן התוכן האמיתי והחי של קורותינו.

3

לפני למעלה מחמישים שנה, באדר תרע"ח, פירסם בן-גוריון מאמר בשם "גבולי ארצנו ואדמתה". איני יודע אם יש בגנזי המאמריסטיקה הציונית "הנכספת", המשיחית כמעט, של אז, מיסמכים רבים כמיסמך הזה, שבו הכותב אינו רק "מהרהר" בדברים, אלא מש אותם בכל חושי

גופו ורוחו. "מתוך מוקדמות הבל של תמרות העשן ושל אימות המלחמה – כך הוא אומר – כבר נשקפת תקוות השלום נושא-הגאולה – ואנו עומדים עכשיו לפני השאלה: ארץ-ישראל מהי? מה הם תחומי הארץ שאנו דורשים בתור אחוזתנו הלאומית? היכן הם גבולותיה המפרידים בינה ובין שכנותיה מסביב? מה הם חבלי-הארץ הראויים וצריכים להיקרא בשם ארץ-ישראל, שמהם תיבנה מדינת-היהודים המחודשת?"

מאמר מופלא, משונה לגבי אוירת הימים ההם, רצוף כולו אסמכתות של מיספרים, של נתונים גיאוגרפיים, אֶתְנוֹגְרָאפִיִּים, פוליטיים, ובו אתה מוצא כי "הדעה הנשמעת, אף בקרב ציונים, שעבר-הירדן אינו ארץ-ישראל, נשענת על אידיעה בתולדות הארץ וטבעה", ולהלן: "אין ארץ-ישראל בלא המישור המואבי, גלעד ובשן, כשם שאין ארץ-ישראל בלא יהודה ושומרון וגליל. כולם הם ארץ אחת, ארץ היהודים".

אין אני מביא כאן דברים אלה כהנחיות ל"שרטוט מפות". אני מביא אותם כרקע למשמעות דבריו של בן-גוריון, שקבע, לאחר מלחמת-ששת-הימים, כי למען שלום-אמת הוא נכון לוותר על כל השטחים שנוספו, פרט לירושלים ורמת הגולן.

דברים אלה הדהימו, לא משום שהשלום האמיתי אינו שווה לתת בעדו מחיר "מופרז" זה או אחר. שלום-אמת הוא תכלית שראוי ליתן בעדה אפילו את כל המדינות וכל חלוקות-הגבולים שבעולם וכל ההפרדות לממלכות ועצמות. לא "גובה המחיר" הפתיע, אלא הפתיעה הסיטואציה המלאכותית שבה הוצבה הברירה הזאת, שבה העם כאילו מטיל על שולחן המשא-ומתן, מראש וקודם-כל, את הארץ שהוא קורא לה מולדת היסטורית לאחר שהיא נמצאת בידיו בפעם הראשונה ואולי האחרונה. הפתיעה ההפרדה בין שאלת השלום האמיתי ושאלת הארץ השלימה, בעוד הכל מעיד כי רק צירוף שתי המהויות הללו יחד עשוי להבטיח את שתיהן.

ואף-על-פי-כן, דווקא משום חומרתם של דברים אלה צריך שנראה את טיבם כמו שהוא, ולא מפני שאני סבור כי ההסבר עשוי לבטל את משמעותם. דברים אלה יש להם גם משמעות עצמית, שאינה תלויה בשום קונטקסט, והיא משמעות מסמרת עצמית, שאינה תלויה בשום קונטקסט, והיא משמעות מסמרת שיער. אך שעה שאנשי שטחים-תמורת-שלום מנפנים בהם כראיה, יש להדגיש בכל תוקף כי תהום רובצת בין משמעות דיבוריו של בן-גוריון ובין התפיסה המדינית המקובלת על ישראל, זו שעמלה לנטוע בהכרת האומות, במשך שנתיים גורליות אלו, שעמידתנו בשטחים אינה אלא עמידת כובשים בטריטוריות ערביות, המוחזקות בידינו כפקדון עד ל"הסדר המדיני".

הבדל מהותי זה בין שתי התפיסות הוסבר והומחש מאז כמה וכמה פעמים, אך דיינו אם ניטול דבריו של בן-גוריון בפני עתונאי לונדון לפני כמה חדשים. באותה מסיבה שלל בן-גוריון מכל וכל את מושג "החזרת השטחים" דברים אשר שייכים לנו – כך הדגיש – אין מחזירים, אלא רק מנדבים, אם יש טעם לכך. "אנחנו אף פעם לא שכחנו שזוהי ארצנו ואף פעם לא ויתרנו עליה. - - ואף-על-פי-כן היינו מוכנים לוותר על זכותנו לפי גבולות החלוקה למען השלום. גם עתה זוהי השאלה העיקרית. למען השלום אנו מוכנים לוותר על חלק מזכותנו".

כן, מאחר שהוויכוח היהודי על ארץ-ישראל עודנו כיום רק ויכוח עיוני בשאלת זכותנו המוסרית לבעלות מדינית על הארץ, הרי שההבדל בין תפיסתו של בן-גוריון ותפיסתם של אנשי שטחים-תמורת-שלום, הוא הבדל של עיקר. הבדל בין דבר והיפוכו. אך מבחינה מעשית יש עיקר גדול מזה והוא – שבן-גוריון גורס התישבות בכל השטחים המוחזקים, התישבות דחופה, שלימה, בלי סייגים ובלי שהיות. ודבר זה הוא כיום הביטוי האחד, הממחיש את זכותו של העם היהודי לראות את יהודה והשומרון לא כפקדון מידי חוסיין, עד להסדר, אלא כמורשת היסטורית, מדינית, אשר תושביה הערביים ייהנו בה מכל הזכויות, פרט לזכות הקמתה של מדינה ערבית, נוספת על אלו המשתרעות על פני שטח גדול משטחה של אירופה כולה.

5

כן, זה העיקר. כל ויכוחינו על ארץ-ישראל זו עשויים להתחיל להישמע כמרחפים בעולם התווה אם לא יתחדשו תנופת ההתישבות והעליה, ולוא בהיקף המשתווה לפחות במשהו לתביעות הזמן הזה.

ההפסק שבא בשני עיקרים הללו, אחרי תקומת המדינה, היה ראש מעייניו ודרישותיו של בן-גוריון, בתקופת כהונתו כראש-ממשלה, ואז חברו כל דורשי טובתה של הציונות לשים דבריו ללעג.

הפסק זה של עליה והתישבות הוא בבחינת ניתוק שהתחולל פתאום במהלך החזיון, כמי שתיקה, שבה מחכים הצופים לרפליקה הבאה, וזו אינה נאמרת, ותחילה הקהל תוהים שמא זו כוונת המחבר והבמאי, אך ככל שהפאזזה מתארכת ומתמשכת, הולך ומתגנב חשש בלב, שאולי אירעה איזו תקלה במהלך החזיון... והוא עשוי להיקטע באמצע.

משום כך היתה דממת השממה הנחושה של הנגב, באותו יום שנטה לערוב, דריכות של קשב, של צפיה, ומשום כך צלצל באותו שיר יום־הולדת שבפי מקהלת התלמידים צליל נוקב ובודד, אך גם רב אמונה והבטחה.

ואחר־כך החל החושך יורד. בחפזה, בלי חצאי־גוונים, בלי ניואנסים, בלי דקויות שאין להן מקום. והצלקת העתיקה של נחל צין הלכה ונתמלאה אופל ורק סלעי־השוליים העליונים עוד נוצצו חדים ובוטים בשמש השוקעת, באור בוהק שבעתיים, כמו לעת זריחת החמה.